

А. С. Рязанов

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Мем як комунікативна одиниця: синхронія та діахронія поняття

Рязанов А. С. Мем як комунікативна одиниця: синхронія та діахронія поняття. У статті розглядається проблематика мемів у висвітленні їх як інформаційних одиниць, що дають змогу передавати інформацію та слугують комунікатором як в окремих соціальних групах, так і між ними. Зроблено аналіз наукових праць з меметики та розглянуто конкретні тези, на які спираються дослідники. Також залучено різні підходи до класифікації мемів, виділено представників різних категорій, та сучасний стан культури мемів, її перетинання з іншими культурними явищами. Основою для вивчення став історичний розвиток мемів, меметики та їхній сучасний стан, опорою для наукової розвідки є праці російських та зарубіжних науковців. Наукова стаття охоплює основні періоди розвитку мемів: від давніх часів до сучасності, вказуються головні характеристики мема як інформаційної одиниці. Було проведено вивчення поняття мему, його трансформація, а також залежність від джерела походження. У статті обговорюється і смислове значення мемів, їхня видозміна в ситуативних умовах та в залежності від стадії розвитку суспільства, системи суспільних цінностей. Класифікації мемів мають особливе значення для статті, оскільки саме за їх допомогою можливо вивчити ці інформаційні одиниці, виявити їхні особливості та характеристики. Стаття має велике значення для українського наукового середовища, адже тема мемів та меметики в цілому є слабо вивченою та потребує підвищеної уваги із сторони науковців саме через актуальність явища та великий вплив на інформаційну сферу світу, зокрема України.

Ключові слова: мем, культура, інформація, інтернет-мем, класифікація мемів, інформаційне середовище.

Рязанов А. С. Мем как коммуникативная единица: синхрония и диахрония понятия. В статье рассматривается проблематика мемов в их проявлении как информационных единиц, которые дают возможность передавать информацию и служат коммуникатором как в отдельных социальных группах, так и между ними. Проведен анализ научных работ по меметике и рассмотрены конкретные тезисы, на которых основываются ученые. Также использованы разные подходы к классификации мемов, выделены представители разных категорий и современное состояние культуры мемов, ее пересечение с другими культурными явлениями. Основой для изучения стало историческое развитие мемов, меметики, и их современное состояние, опорой для научного изыскания являются труды российских и зарубежных ученых. Научная статья охватывает основные периоды развития мемов: от древних времен до современности, указываются главные характеристики мема, как информационной единицы. Было проведено исследование понятия мема, его трансформации, а также зависимости от источника происхождения. В статье обсуждается и смысловое значение мемов, их видоизменение в ситуативных условиях и в зависимости от стадии развития общества, системы общественных ценностей. Классификации мемов имеют особое значение для статьи, поскольку именно с их помощью возможно изучить эти информационные единицы, выявить их особенности и характеристики. Статья имеет большое значение для украинской научной среды, ведь тема мемов и меметики в целом слабо изучена и требует повышенного внимания со стороны ученых именно из-за актуальности явления и большого влияния на информационную сферу мира, в частности, Украины.

Ключевые слова: мем, культура, информация, интернет-мем, классификация мемов, информационная среда.

Riazanov A. Meme as a communicative unit: synchronicity and concept diachrony. The paper discusses the problem of memes in their manifestation as information units that make it possible to transmit information and serve as a communicator both in separate social groups and between them. The analysis of scientific works on memetics is carried out, and specific theses on which scientists are based are considered. Different approaches to the classification of memes were also used, representatives of different categories and the current state of the culture of memes, its intersection with other cultural phenomena were highlighted. The basis for the study was the historical development of memes, memetics, and their current state, the support of scientific research is the work of Russian and foreign scientists. The scientific article covers the main periods of the development of memes: from ancient times to the present, the main characteristics of the meme as an information unit are indicated. A study was made of the concept of meme, its transformation, as well as dependence on the source of origin. The paper also discusses the semantic meaning of memes, their modification in situational conditions and in terms of the stage of social development, the system of social values. Classifications of memes are of particular importance for the paper, since it is with their help that it is possible to study these information units, to identify their features and characteristics. The paper can be of great importance for the Ukrainian scientific environment, because the topic of memes and memetics as a whole is poorly studied and requires increased attention from scientists, precisely because of the relevance of the phenomenon and the great influence on the information sphere of the world, and particularly in Ukraine.

Keywords: meme, culture, information, internet meme, meme classification, information environment.

Поняття мема виникло завдяки можливості надшвидкого поширення інформації та набуття потенційного статусу автора кожним з учасників комунікативного процесу. Мем є унікальним інформаційним реплікатором, який містить у собі ідею та внутрішній сенс, а також

може самопоширюватися. Цей процес регулюється лише на початковій стадії – під час створення мема.

Актуальність статті зумовлена, насамперед, унікальними властивостями мему: його коротким процесом життя, набуттям різних

внутрішніх смислів, які з часом не губляться, а лише накопичуються. Незважаючи на поширення цього явища, наукове середовище сприймає у своїй більшості лише сучасний інтернет-мем, проте витoki цього явища та аналогії у інших сферах лишаються поза увагою дослідників.

Починаючи з 2010 року, спостерігається розвиток мемів у сфері ЗМІ, вони все частіше застосовуються для вираження новин. Це стає можливим завдяки особливостям значень мемів та їхній заснованості на подіях реального життя. Оскільки це явище все більше розповсюджується у сучасній сфері масових комунікацій, його варто розглянути з точки зору використуваності у ЗМІ.

Найбільше уваги мемам приділяють західні науковці, а вітчизняні діячі звертають увагу тільки на мем як сучасне явище, що виникло і надалі поширюється в інтернеті, інші аспекти зазвичай не сприймаються як важливі для наукової сфери.

Шлях мема у наукових працях починається із 1976 року, коли британський вчений Річард Докінз опублікував книгу «Егоїстичний ген», яка заклала початок меметики як науки. У меметиці на культуру людства переноситься теорія Дарвіна про еволюцію, більш широке охоплення питання дозволяє зрозуміти, що меметику слід розглядати як підхід, що висвітлює ідеї як одиниці культурної інформації [6, с. 196]. Не зважаючи на те, що робота була більше присвячена біологічним дисциплінам, термін став загальноприйнятим і в інформаційних науках.

Більше користі для позиціонування мема як одиниці медіапростору зробив Дуглас Рашкофф у своїй книзі «Медіавірус. Як поп-культура таємно впливає на вашу свідомість». Ця праця розвиває ідеї Докінза та переносить поняття мемадо медіапростору. Якщо Докінз говорить про мем як одиницю інформації, еквівалентну гену в генетиці, то мем за Рашкоффом – це складний вірус, який має різне походження.

Медіавірусами Рашкофф називає ті явища, які опосередковано чи безпосередньо впливають на соціум. У своїй книзі Рашкофф наводить та коментує приклади впливу медіа на соціум та маніпуляцій суспільною думкою [8, с. 95]. Концепція Дугласа Рашкоффа поширюється на період другої половини ХХ-го століття, саме цей період він вважає початком нової епохи – «інфосфери», яка створює сприятливу основу для появи та поширення таких явищ, як політичний піар, інтерактивні ЗМІ, медіавіруси та ін.

Мета статті полягає у розгляді мема як комунікативної одиниці а також систематизації наявних знань про цей феномен.

Завдання статті:

- сформулювати поняття мема;
- розглянути чинні класифікації мемів;
- проаналізувати смислову наповненість мема;
- визначити, за яких умов контент стає мемом.

Для досягнення результатів були вивчені наукові праці західних та російських науковців, а також проаналізовані існуючі популярні меми.

Наразі є найбільш точні визначення мема як інформаційної одиниці. Наприклад, сайт «Memedpedia» пояснює цей термін як «знак, який очищений від контексту» [4]. Це дійсно є однією з характеристик мема, бо як одиниця культурної інформації він не залежить від контексту ситуації, а є універсальним. Це пояснює і ті випадки, коли мем використовується для пояснення різних явищ. Наприклад, слово «Дратути» вперше з'явилося у телевізійній передачі «Городок», проте через якийсь період з'явився мем із собакою, де теж використовувалося слово «Дратути».

Точну дату появи першого мема не знає ніхто, та інтернет-спільнота знайшла прообраз гумористичного мема ще у 1921 році у гумористичному журналі «Judge», що виходив у США до середини 20 століття. Інтернет-меми також не мають точної дати появи, тому не можна достеменно виявити, який контент був першим.

Дослідники створюють різні класифікації мемів, наприклад, за способом появи виділяються:

- навмисно створені – створюються маркетологами або користувачами інтернету для привернення уваги;
- кооптовані – такі меми виникають ніби спонтанно, проте підхоплюються зацікавленими сторонами та популяризуються з певною метою;
- самозароджені – народна творчість, яка отримала розголос через вірусний характер [4].

За семіотичним виявом меми поділяються на:

- візуальні – це одиниці візуальної інформації, які є масовими через розповсюдження у соціумі, це фотожаби, демотиватори, картинки, макроси, комікси, фейси та ін.;
- аудіальні – пісні, слогани, гасла, пісня «Между нами тает лед» є саме таким різновидом мема;

- текстові – будь-які слова, неологізми, гасла та вірші, які існують у текстовому вигляді, наприклад, «Цой жив», «Путинвор»;

- змішані – до цієї категорії можна додати відеомеми, завдяки їхньому поєднанню візуальної та аудіальної інформації, також до креолізованих мемів відносять картинки з текстовим супроводом, через сумісництво візуального та вербального контентів [4].

Окремо можна виділити смислові меми, тобто явища чи події, які стали мемами без семантичного вияву. Наприклад, це історія з російськими ученицями танцювальної школи, які показали еротичний танок у костюмах бджілок під час виступу. Вислів «оренбургские пчелки» швидко став мемом, проте відео – це лише джерело, самим мемом стала історія, яка відбувалася після публікації ролика.

До того ж, меми поділяються за терміном життя, вони бувають коротко- та довготерміновими. До перших варто відносити ті меми, які втратили актуальність спонтанно, як і виникли, тобто їхній появі не передували якісь події, та вони просто стали «вірусними». Довгостроковими є меми, які розповсюджуються набагато довше, аніж відбувалася історія, яка стала основою для мема.

Кожен з видів мемів також можна поділяти за ознаками, наприклад, Олександр Горбачов уніфікує поняття мема до вірусної картинки. Дослідник виділяє наступні види:

- двоскладні – складаються із двох частин: зав'язки та «панчлайн», тобто з результату, який має переважно розважальний характер;

- персональні – меми, засновані на будь-якому персонажі, де вербальною є візуальна складова. Таким є мем про актора Роберта Дауні-молодшого, герой якого Тоні Старк заочує очі, бо навіть після відриву від контекста, картинка несе сенс, яким є ставлення ретранслятора до якогось явища чи предмета, яке виражене безсилістю та приреченістю;

- синтаксичні – меми, які засновані на повторюваній структурі тексту, де за сенсом мають змінюватися окремі елементи. Таким є популярний афоризм «Можна без кінця дивитися на три речі...», якщо в ньому останній вираз замінити на інше словосполучення;

- ситуативні – меми у форматі коміксів, які як і синтаксичні, представлені шаблоною схемою, у якій змінюються окремі елементи;

- компаративні – меми, які створюються за допомогою співставлення двох або трьох зображень [2].

Якщо казати про явище мема як унікальну інформаційну одиницю, можна зробити висновок, що мем є сучасним фольклором. Якщо розуміти меми за Річардом Докінзом, то мемами можуть бути афоризми та приказки, які в свою чергу, є жанрами народної творчості. Якщо говорити про інтернет-меми, вони є сучасним, або мережевим фольклором, і тоді їх можна віднести до самодіяльного мистецтва.

Т. Е. Савицька також бачить характеристики фольклору у мемах. Вона пише, що мем є комплексним явищем, яке є характерним для постмодерної культури. «У ньому об'єднуються елементу постфольклору електронної цивілізації, що впала до періоду “вторинної усності”»; субкультур мережевого андерграунду; нової “видовищної культури”, що увійшли до масового обертву відредагованих фотографій, фотомонтажів та відеороликів» [3].

За Савицькою, меми мають персоналізований характер контенту. Автор наводить до прикладу такі меми, як свідок з Фрязіно та відео HarlemShake. Меми можуть мати індивідуалізований, абсурдистський характер обмовок та описок, різних омофонів та ін. За Савицькою, такий персоналізований та «соціально загострений» комізм мему пов'яже його із традицією «салонної остримовності» та звичайним анекдотом [3].

На це звертає увагу і філософ Андрій Ашкерів, який теж вважає мем своєрідною частиною анекдоту. За його словами, мем є кульмінацією анекдота, тобто частиною, яка приводить до дії всю історію [1]. Більшість дослідників схиляються до позиції, що мем стає мемом тільки тоді, коли з конкретної прецедентної події він перетворюється у безконтекстну одиницю інформації. Тобто має загальний сенс, який походить з певної ситуації, проте не пов'язується з нею й надалі.

Це узгоджується з поняттям знака, який запропонував Чарльз Пірс: «Знаки позначають слова, образи, звуки, запахи, смаки, дії або об'єкти, але вони [...] стають знаками лише тоді, коли ми надаємо їм значення» [7, с. 227]. Отже, мем і знак можна розглядати як тотожні поняття, адже вони позначають певний масив інформації, проте можуть вважатися такими тільки після розповсюдження та закріплення у свідомості адресатів.

Підсумовуючи все вищезазначене, можна справедливо відзначити, що меми можуть бути історіями, рецептами, навичками, легендами [5]. Навіть звичка класти до борщу сметану чи співати колискову малій дитині – це також

меми, адже це розповсюджено на велику групу людей, і продовжує розповсюджуватися у формі досвіду предків.

На даний момент меми стали своєрідною індустрією, хоча це явище зародилося ще задовго до появи самого поняття. Люди моляться богам та співають обрядові пісні, які також є своєрідними мемами, тобто інформаційними одиницями. Проте лише після визначення Річарда Докінза мем почали розглядати як конкретне явище та виділяти його властивості.

Сучасний мем можна охарактеризувати як одиницю інформації, яка здатна до самопоширення, проте особливістю є накопичення значень, які вона мала раніше, без нівелювання нових. Класифікація мемів поступово фокусується саме на інтернет-явищах, адже саме таким чином більшість мемів потрапляє до адресата, який може сприймати інформацію по-різному, адже мем розвивається вільним від усталених значень та є індивідуальним для кожного адресата.

Розвиток мемів продовжується, народжуються нові різновиди інформаційних

одиниць та нові класифікації. Меми починають використовуватися в інтернет-ЗМІ, деколи – у традиційних. Причиною для цього є широкість значення мему, його ознака «вірусності» та впізнаваність серед широкої групи людей.

Таким чином, мем з'явився у науковому середовищі в якості біологічного поняття, та завдяки своїм особливостям, використовується для позначення комунікативного явища. Він має широке значення завдяки чистоті контексту, розповсюджується неконтрольовано та має ознаки вірусності. Із набуттям популярності мем стає впізнаваним, отримує нові значення без нівелювання старих та може використовуватися задля донесення інформації до аудиторії ЗМІ.

Дані, отримані в результаті підготовки цієї статті, використовуватимуться для написання кандидатської дисертації. У подальшому на роботу можна буде спиратися з метою вдосконалення роботи ЗМІ, які використовують та створюють меми. Це дозволить відслідкувати проблематику застосування мемів у масовій комунікації та випрацювати нові підходи до дослідження такого контенту.

Література

1. Ашкеров А. Еволюция медиа-вирусов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://irsolo.ru/andrej-ashkerov-evolyuciya-media-virusov/> (дата звернення: 22.12.2018). – Назва з екрана.
2. Горбачев А. Все развлечения ВКонтакте: Типология мемов от улыбочивого кавказца до Саша Грей [Електронний ресурс] / Горбачев. А. – Режим доступу: <https://daily.afisha.ru/archive/gorod/archive/vk-tipologiya-memov> (дата звернення 25.12.2018). – Назва з екрана.
3. Савицкая Т. Е. Интернет-мемы как феномен массовой культуры [Електронний ресурс] / Т. Е. Савицкая // Культура в современном мире № 3, 2013 – Електронні дані. – Режим доступу: <http://infoculture.rsl.ru> (дата звернення: 20.12.2018). – Назва з екрана.
4. Что такое мемы? [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Режим доступу: <https://memepedia.ru> (дата звернення 17.12.2018). – Назва з екрана.
5. Chick G. The units of culture [Electronic Resource] / Garry Chick. – Mode of Access : <http://www.personal.psu.edu/gec7/Units.pdf>.
6. Dawkins R. The Selfish Gene / Dawkins, R. – Oxford: Oxford University Press, 1976. ISBN 978-0-19-286092-7 – 269 p.
7. Peirce Ch. S. Collected papers of Charles Sanders Peirce (8 Volumes) / Ch. S. Peirce. – Cambridge, MA : Harvard University Press, 1932. – Vol. 2. – 917 p.
8. Rushkoff D. Media Virus / Rushkoff, D. – Ballantine Books Inc.; Revised edition edition, 1996. – 368 p.

References

1. Ashkerov A. Evolutsiya media-virusov [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupu: <http://irsolo.ru/andrej-ashkerov-evolyuciya-media-virusov/> (дата звернення: 22.12.2018). – Nazva z ekrana.
2. Gorbachyov A. Vse razvlecheniya VKontakte: Tipologiya memov ot ulibchivogo kavkazca do Sashi Grey [Elektronnyi resurs] / Gorbachyov A. – Rezhim dostupu: <https://daily.afisha.ru/archive/gorod/archive/vk-tipologiya-memov> (data zvernennya 25.12.2018). – Nazva z ekrana.
3. Savickaya T. E. Snterner – memi kak fenomen massovoi kultury [Elektronniy resurs] / T. E. Savickaya // cultura v sovremennom mire № 3, 2013 – elektronni dani. – Rezhim dostupu: <http://infoculture.rsl.ru> (Data zvernennya: 20.12.2018). – Nazva z ekrana.

4. Chto takoe memi? [Elektronnyi resurs]: [Web-sayt]. – Rezhim dostupu: <https://memepedia.ru> (datazvernennya 17.12.2018). – nazva z ekrana.
5. Chick G. The units of culture [Electronic Resource] / GarryChick. – Mode of Access : <http://www.personal.psu.edu/gec7/Units.pdf>.
6. Dawkins R. The Selfish Gene / Dawkins R. – Oxford: Oxford University Press, 1976. ISBN 978-0-19-286092-7, 269 p.
7. Peirce Ch. S. Collected papers of Charles Sanders Peirce (8 Volumes) / Ch. S. Peirce. – Cambridge, MA : Harvard University Press, 1932. – Vol. 2. – 917 p.
8. Rushkoff D. Media Virus / Rushkoff, D. – Ballantine Books Inc.; Revised edition, 1996. – 368 p.

УДК ((084):340.13):001.32

С. В. Хлестова

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Судовий комікс: історія становлення

Хлестова С. В. Судовий комікс: історія становлення. Статтю присвячено проблемі виникнення та становлення, а також існування судового коміксу. Описується його історія, а також коріння виникнення явища. Простежується його зв'язок з судовими замальовками, які з 17 століття служили спочатку єдиним, а потім одним із засобів інформування суспільства про те, що відбувається в залах судових засідань під час процесів, що мають суспільний резонанс. Ми досліджуємо, наскільки популярний формат судових замальовок і коміксів сьогодні, коли в багатьох країнах зйомка і аудіофіксація судових процесів дозволена, а комікс стає лиш одним з альтернативних способів передачі інформації. Ми спостерігаємо за тим, як первісна інформаційна функція формату поступається місцем нової – емоційної, описуємо те, яким чином вона реалізується. Розглядаємо випадки, коли судовий комікс створюється не просто з метою сповістити громадськість, а залучити її увагу. Ми розглядаємо конкретні приклади сучасного судового коміксу. Досліджуємо, коли саме в країнах Східної Європи художники створюють подібний вид коміксів. Приходимо до висновку, що їх малюють під час резонансних прикладів судочинства. У статті наведені приклади таких творів, створених в Росії. Також ми описуємо, на якому етапі становлення вони знаходяться в Україні. Крім того, ми даємо коротке уявлення про те, які теми може зачіпати такий вид коміксу сьогодні, в яких формах і форматах існувати. Досліджуються перспективи розвитку судового коміксу, а також перспективи його вивчення.

Ключові слова: *масова комунікація, комікс, комікс-журналістика, судова замальовка, судовий комікс.*

Хлестова С. В. Судебный комикс: история становления. Статья посвящена проблеме возникновения и становления, а также существования судебного комикса. Описывается его история, а также корни возникновения явления. Прослеживается его связь с судебными зарисовками, которые с 17 века служили сначала единственным, а потом одним из средств информирования общества о том, что происходит в залах судебных заседаний во время процессов, имеющих общественный резонанс. Мы исследуем, насколько популярен формат судебных зарисовок и комиксов сегодня, когда во многих странах съемка и аудиофиксация судебных процессов разрешена, а комикс становится лишь одним из альтернативных способов передачи информации. Мы наблюдаем за тем, как первоначальная информационная функция формата уступает место новой – эмоциональной, описываем то, каким образом она реализуется. Рассматриваем случаи, когда судебный комикс создается не просто с целью оповестить общественность, а привлечь ее внимание. Мы рассматриваем конкретные примеры современного судебного комикса. Исследуем, когда именно в странах Восточной Европы художники создают подобный вид комиксов. Приходим к выводу, что их рисуют во время резонансных примеров судопроизводства. В статье приведены примеры таких произведений, созданных в России. Также мы описываем, на каком этапе становления они находятся в Украине. Кроме того, мы даем краткое представление о том, какие темы может затрагивать такой вид комикса сегодня, в каких формах и форматах существовать. Исследуются перспективы развития судебного комикса, а также перспективы его изучения.

Ключевые слова: *массовая коммуникация, комикс, комикс-журналистика, судебная зарисовка, судебный комикс.*

Khlestova S. Courtroom comics: the history of the establishment. The article is devoted to the problem of the emergence, formation, and existence of a courtroom comics. Its history, the roots of the occurrence of the phenomenon are described. Its connection with judicial sketches is traced, in the 17th century, they were one of the means of informing the public about what is happening in the courtrooms during processes that have a public outcry. We will examine how popular the format of judicial sketches and comics is today when filming and audio recording of legal proceedings is allowed in many countries, and comics is only one of the alternative ways of transmitting information. We observe how the initial information function gives way to the emotional. We consider cases when a courtroom comics is created not just to notify the public, but to attract its attention. We look at specific examples of modern forensic comics. We explore the process when artists create these comics in Eastern European countries. We conclude that comics are made during resonant vessels. The article provides examples from Russia. We also describe at what stage of formation they are in Ukraine. In addition, we give a brief idea of what topics this kind of comic book can cover now, in what forms it exists. We explore the prospects for the development of courtroom comics, as well as the prospects for its study.

Keywords: *mass communication, comics, comic journalism, courtroom sketch, courtroom comics.*